

.....uçurt-
ma;

..... müdafa-
a değil,

..... müda-
faa;

Kesme işareti satır sonuna geldiğinde yalnız kesme işareti kullanılır; ayrıca çizgi kullanılmaz.

..... Edirne'
nin...

..... Ankara'
dan...

..... 1996'
da...

<http://www.tdk.org.tr/yazim/kurallar.htm>

ŞEKİL (BİÇİM) BİLGİSİ

KÖK, GÖVDE VE EKLER

Bîçim bilgisi kelimelerin oluşumundaki çeşitli değişiklikleri inceler. Bir kelimenin bîçim özelliklerini bilmek için kök, gövde ve ek terimlerini bilmemiz gerekir.

***KÖK**: Kelimenin anlamlı en küçük birimidir. Bir kelime daha küçük anlamlı bir birime ayıramıyorsa o kelime kök durumundadır. Dilimizde kökler genellikle tek hecelidir. (su, gel-, tat-, il vb...)

- Türkçemizde kökler ikiye ayrılır:)

a) İsim Kökleri: Canlı ve cansız bütün varlıkları, nesneleri, zihinlerdeki soyut ve somut kavramları karşılayan köklerdir: “**dağ, beş, iş göç, ev, bel, yön** vb.”

b) Fiil Kökü: Varlık, nesne ve kavramlara ait hareketleri karşılayan köklere de fiil kökü denir: “**yaz-, bul-, sev-, duy-, bak- vb.**” Fiil köklerinin sonuna –mak, -mek, -ış, -iş gibi ekler getirilir. Bir kök bu ekleri kabul ediyorsa fiil soylu, etmiyorsa isim soyludur.

***GÖVDE:** İsim ya da fiil soylu bir kelimenin herhangi bir yapım (türetme) eki alması sonucunda oluşan yeni anlamlı kelimeye gövde durumunda kelime denir. Bir köke ilave edilmiş yapım eki sayısınca gövdeden söz edilir. Yapım eki almış kelimeler de yapı bakımından türemiş kelimelerdir.

ÖRNEK: göz-lük-çü-lük (bu kelime üç tane gövde mevcuttur.),

(Bu kelime yapı bakımından türemiş bir kelimedir.)

NOT: Çekim eki ilave edilen kelimeler asla gövde durumunda kelime olarak kabul edilmezler ve yapı bakımından da basit kelime konumundadırlar. Bir kelime yapım eki almamışsa ve başka kelimelerle birleşmemişse kök halindedir.

ÖRNEK: gözlerimizden (göz-ler-imiz-den) bu kelimde üç tane çekim eki vardır. Dolayısıyla kelime gövde durumunda olan bir kelime olmayıp aynı zamanda yapı bakımından da basit kelimedir.

ÖRNEK: “Ağaçların (I) **çiçeklenip** (II) **ekinlerin** büyümeye (III) **başladığı** günlerde köyüne gider, (IV) **çocukluk** (V) **günlerini** sanki yeniden yaşardı.” Bu cümlede koyu yazılmış ve aynı zamanda numaralandırılmış kelimelerden hangisi kök bakımından diğerlerinden farklıdır? İnceleyiniz.

ÖRNEK : Aşağıdakilerin hangisinde koyu yazılmış kelime kök halindedir?

- a) Yalnızlık **duygusu** sardı içimi birden.
- b) Herkesin **düşünce** boyutunu anlayamazsın.
- c) Defter ve **kitaplarını** çantasına yerleştirdi.
- d) Salon çok **havasız** kalmıştı.
- e) **Kitaphğımdan** istediğin kitabı alabilirisin.

EK: İsim ya da fiil köklerine gelerek yeni kelimeler türeten veya sözcüklerin cümledeki görevlerini belirleyen ses birliklerine ek denir. Eklerin tek başına anlamları yoktur. Kökten sonra gelir ve köke bitişik olarak yazılır. Eklendikleri kelimelerin ses yapısına göre ses yapıları değişir. Ses uyumları nedeniyle dilimizde ekler genellikle çok (iki, dört veya sekiz) şekillidir. (-ma, -me, -mı, -miş, -muş, -müş,-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü vb...)

Dilimizde tek şekilli ekler de mevcuttur. (-ki, ormandaki), -ken (okurken) – leyin (akşamleyin) –yor (seviyor), -mıtrak (yeşilimtrak) –daş (gönüldaş)

Dilimizde ekler yapım ve çekim ekleri olmak üzere ikiye ayrılır:

I. YAPIM (TÜRETME) EKLERİ: Kelimelerin kök ve gövdelerine eklenerek onlardan yeni anlamda kelime türeten eklerdir. Yeni kelimenin anlamı ile kökün anlamı arasında daima bir ilişki söz konusudur: “**süt-çü, sev-gi, kalem-lik, ev-li** vb.”

Yapım ekleri dörde ayrılır:

a) İsimden İsim Yapan Ekler: yol-cu, kitap-lık, ses-teş, çocuk-lu, ev-siz, kuzu-cuk, bir-er, dost-ça, Türk-çe, ruh-sal, baş-kan, kır-aç, top-ak, uz-man, öz-ge, iyi-mser, kadın-sı, sarı-şın, karşı-t su-lak,

***İŞLEK OLAN İ.İ.Y. EKLER:** “-ar-er, -şar-şer, -ca,-ce, -ça,-çe, -cı,-ci,-cu,-cü, -çı,-çi,-çu,-çü, -cık-cık, -daş-deş, -lı,-li, -sız,-siz, -lık,-lik, -ncı,-nci, -sal,-sel,”

***İŞLEK OLMAYAN İ.İ.Y. EKLER:** “ kıraç, topaç, yanak, benek, kozalak, topalak, eren, kızan, köken, bencil, adamcıl, bencileyin, erdem, yöntem, gündem, boyunduruk, cibindirik, özge, başka, başkan, erkek, bellek, sulak, uzman, delişmen, iyimser, acımsı, sarımtırak, acırak, savsak, yüksek, kadınsı, sümsük, sumsuk, sarışın, gökşin, eşit, karşıt, yaşıt, elti, pinti, fısıltı, diz, omuz, topuz” (kelimelerin koyu yazılmış kısımları işlek olmayan **isimden isim yapan** eklerdir.)

b) Fiilden İsim Yapan Ekler: sev-gi, öl-gün, yaz-ı, bak-acak (sıfat-fiil eki), say-aç, kal-an (s.f) kay-gan, bez-gin, dol-u, yap-ı, ek-im ak-ım,

***İŞLEK OLAN F.İ.Y.EKLER:**

“elek, kavşak, kalan, alıngan, sergi, içki, suskun, yazı, gömü, bunak, şımarık, yem, seçim, yürüme, caymak, duyuş, bulantı, düşe- kalka, gide gele, akıcı, uçucu” (koyu yazılı kısımları işlek olan **Fiilden İsim Yapan** eklerdir.)

***İŞLEK OLMAYAN F.İ.Y.EKLER:**

“olağan, asalak, dönem, kaçamak, gelenek, uçarı, güvence, uydu, bildik, bilge, dalga, yüzgeç, dalgıç, bilmece, yırtmaç, taşınmaz (mal), ermiş, gelin, yayın, akar, anıt” (Koyu yazılmış kısımlar işlek olmayan **Fiilden İsim Yapan** eklerdir.)

c) Fiilden Fiil Türeten Ekler: “bil-dir, ağla-t, kır-ıl, gül- me, giy-in, iç-ir, gül-üş, uyu-t, eş-ele, tık-a, kaz-ı, çık-ar”

ç) İsimden Fiil Yapan Ekler: süs-le, yön-el, ayık-la, sabun-la, ak-ar (ağar) az-ımsa, su-sa, önem-se vb...

FiİLİMSİLER: Dilimizde fiilimsiler üçe ayrılır:

- 1. İsim-Fiiller:** Ekleri “-ma, -me, -mak, -mek, -ış, -iş” (gülme, bakma, almak, bilmek, geliş, kalkış vb..)
- 2. Sıfat-Fiiller:** Ekleri: “ -an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” (kaynayan (su), öpülesi (el), görünmez (kaza), yazar (kasa), tanıdık (adam), alınacak (mal), okumuş (adam))

Sıfat Fiil olarak kullanılan kelime hem fiil hem de sıfat niteliği taşımaktadır.

3. **Zarf_Fiiller: Ekleri:** Fiillere getirilerek onlardan geçici zarflar yapan eklerdir. “-a, -e, -ı, -i, -u, -ü, -ıp, -ip, -alı, -eli, -ken, -arak, -ınca, -madan, -dıkça, (güle oynaya (gelmek), yapı (ver), koşup (gelmek), konuşurken (utanmak), düşünerek (konuşmak), bakınca (tanımak), bilmeden (konuşmak), gittikçe (büyümek) vb...”

II. ÇEKİM EKLERİ: Eklendikleri kelimelerin anlamlarını değiştirmeyen, isimlerle isimler, isimlerle edatlar, isimlerle fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerdir. Çekim ekleri kelimelerin cümledeki görevini belirleyen eklerdir. Çekim Ekleri çeşitleri şunlardır:

a) Çokluk Ekleri: Nesne veya varlığın birden fazla olduğunu gösterir. -lar, -ler “(ev-ler, araba-lar vb..)

Not: Çokluk üçüncü şahıs ekiyle karıştırılmamalıdır.

ÖRNEK: “Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.” (çokluk eki)

“Evlerinin önü yoldur geçilmez.” (Çokluk üçüncü şahıs iyelik eki)

*çokluk ekleri akrabalık bildiren isimlerden ve kişi isimlerinden sonra gelerek -gıl, -gil eki göreviyle topluluk ve aile anlamı verir: “Ayşeler, Hamitler, ablamlar, dedemler vb...”

*Tanınmış insanların isimlerinden sonra gelerek saygı ve benzerlik anlamı verir: “Mustafa Kemaller, Fatihler, Yavuzlar, Yunus Emreler vb...”

b) Hâl (Durum) Ekleri:

1. **Yalın Hali:** Ev, okul...
2. **Belirtme (Yükleme) Hâli:** Ev-i Okul-u (isimleri fiillere bağlar.)
3. **Yönelme Hâli:** Ev-e (gittim), Okul-a yazıldı. (ismi fiile bağlar)
4. **Bulunma Hali:** “Ev-de (oturdum), Okul-da görüştük. (ismi fiile bağlar)
5. **Ayrılma Hali:** “Ev-den (çıktım), okul-dan (ayrıldım) (“ “ “)
6. **İlgi Hâli (Tamlayan Durumu):** “ -ın, -in,” Ev-in kapısı, Okul-un öğretmenleri, boya-nın kokusu vb...” (İsim tamlamalarında tamlayanın aldığı ektir.)
7. **Eşitlik Hâli:** “+ca,+ce,+ça+çe” ekleridir. “**mertçe, sence, ömrünce, aylarca**” (İsmin fiille ya da cümlede bir başka ögesiyle eşitlik, benzerlik ve gibilik yönlerinden karşılaştırmasını yapar ve münasebetini sağlar.)
8. **Yön Hâli:** “+ra,+re, +arı,+eri” Fiilin gerçekleştiği yönü gösterir. Bu ekler işlekliğini kaybetmiş eklerdir. Sınırlı sayıdaki kelime kalıplaşmış olarak kullanılır. “**üzre, üzere, sonra, dışarı, içeri, yukarı, ileri.**”

9. Vasıta Hâli: “+n,+ (ı) n, + (i) n, + (u) n,+ (ü) n ve + (y) la, + (y) le”
ekleridir. “yayan, yazın, kışın, kalemle, fikirleriyle”

c) İYELİK EKLERİ: İsimlerin karşıladığı nesnelerin kime veya neye ait olduğunu gösteren eklerdir.

Teklik 1. Kişi: Ben Araba-m, ev-im

“ 2. “ : Sen Araba-n, ev-in

“ 3. “ : O Araba-sı, ev-i

Çokluk 1. Kişi : Biz Araba-mız, ev-imiz

“ 2. “ : Siz Araba-nız, ev-iniz

“ 3. “ : Onlar Araba-ları, ev-leri

ç) AİTLİK EKİ: (+ki) Eklendiği isme içinde bulunma, aitlik ve bağlılık anlamı verir. Ünlü uyumlarına aykırı olan bu ek isimlere ya doğrudan ya da ilgi veya bulunma hâli ekleriyle bağlanır. “ yarınki, öteki, dünkü, ağaçtaki, yoldaki, seninki”

d) KİP VE ŞAHİS EKLERİ: Fiiller eklenerek eylemin zamanını ve şahsını belirten eklerdir.

BİLDİRME KİPLERİ

Sev-er-im (-ar: geniş zaman eki, -im teklik 1. şahıs eki)

Yaz-mış-sın (-mış: öğrenilen geçmiş z. Eki. –sın T.2.şahıs eki)

Bil-ecek-ler (-ecek: gelecek z. Eki. –ler: Çokluk 3.şahıs eki.)

Oku-du-k (-du: görülen geç. Z. Eki. –k Ç.1.şahıs eki)

Gül-ü-yor- - (-yor: Şimdiki z. Eki. – T. 3. şahıs)

TASARLAMA KİPLERİ

Git-meli-y-iz (-meli: gereklilik kipi, -iz: Ç. 1.şahıs eki)

Bil-e-ler (-e: istek kipi, -ler: Çokluk 3.şahıs eki)

Git-se-k (-se: Şart kipi, -k: Ç.1.şahıs eki)

Oku-sun (- ... Emir kipi, - T.3.şahıs eki Not: Emir ekleri kişi ekleri yerini de tutar.)

EK FİİLİN (-İMEK FİİLİNİN) ÇEKİMİ

Türkçede “-imek” şeklinde bilinen ek fiil, bir yandan fiillerin birleşik zamanlı çekimlerinde görev alırken diğer yandan da isimlere gelerek onların fiiller

gibi çekimlenmesini sağlar. Ek fiilin çekimlenmiş şekliyle isim cümleleri oluşturulur. Günümüzde ek fiil olarak kullanılan “-i” fiili eski Türkçede “-er” fiilidir. Zamanla –r sesi düşmüş sadece –e kalmış, geniş ünlü olan –e’nin de –i’ye dönüşmesiyle ek fiil bugünkü şekline dönüşmüştür.

Ek fiil tek başına kullanılamaz ve yapım eki almaz. Dilimizde isimlere eklenerek onları fiiller gibi çekime sokan ve isim cümleleri kuran ek fiilin dört zamanda çekimi vardır. Buna aynı zamanda ek fiilin basit çekimi de denir. Bu çekimler aşağıda gösterilmiştir:

1. Ek Fiilin Şimdiki Zaman: Geniş zaman anlamı da vardır. Esasen ekleşme geniş zaman üzerinden olmuştur. Örnek:

Teklik	1.Şahıs	oda-da-y-ım	Çokluk	1.Şahıs	oda-da-y-ız
“	2.Ş.	oda-da-sın		2.Ş	oda-da-sınız
	3.Ş.	oda-da- - (dır)		3.Ş	oda-da-lar

2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı:

öğretmen i-dim	öğretmen i-dik
öğretmen i-din	öğretmen i-diniz
öğretmen-i-di	öğretmen i-diler

Not: Yaygın olarak –i fiili düşmüş şekilde kullanılır. (öğretmendim, öğretmendi öğretmen...)

3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı:

öğrenci i-miş-im	öğrenci i-miş-iz
öğrenci i-miş-sin	öğrenci i-miş-siniz
öğrenci i-miş-	öğrenci i-miş-ler

Not: Genellikle -i” mek fiili ‘ y’ sesine dönüşerek kullanılır. (öğrenciymişim, öğrenciymişsin)

4. Ek Fiilin Şartı:

aşıksam (aşık i-se-m)	aşıksak (aşık i-se-k)
aşıksan (aşık i-se-n)	aşıksanız (aşık i-se-niz)
aşıksa (aşık i-se-)	aşıksalar (aşık i-se-ler)

Ek Fiilin Olumsuzu: “değil” kelimesiyle yapılır.

yorgun değilmişim	yorgun değilmişiz
yorgun değilmişsin	yorgun değilmişsiniz
yorgun değilmiş	yorgun değilmişler

Ek fiil aynı zamanda fiillerin birleşik zamanlı çekimleri yapılırken görev alır. Ek fiilin üç zamanda birleşik çekimi vardır. Bunlar:

1. Hikâye Birleşik Çekimleri

yaz-ar-i-di-k (Geniş zamanın hikayesi, Ç.1.şahıs)
gör-ü-yor-i-di-niz (şimdiki zamanın hikayesi Ç.2.ş.)
oku-du-i-di-m (okuduydum) (görülen geçmiş zamanın hikayesi
Teklik.1.şahıs)

yaz-mış-i-di-m (yazmıştım) (öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi, T 1.ş.)
bak-acak-i-di-n (bakacaktın) (gelecek zamanın hikayesi, T.2.ş.)
bil-se-i-di-ler (bilseydiler) (şartın hikayesi, Ç.3.ş.)
git-meli-i-di-m (gitmeliydim) (gerekliğin hikayesi, T.1,ş.)
al-a-i-di-k (alaydık) (isteğin hikayesi, Ç.1.ş.)

2. Rivayet Birleşik Çekimler:

uyu-r-muş-sun (geniş zamanın rivayeti, T.2. Şahıs)
at-ı-yor-muş-lar (şimdiki zamanın rivayeti, Ç.3.ş.)
bak-mış-mış-ım (öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, T.1.ş.)
gül-ecek-miş-iz (gelecek zamanın rivayeti, Ç.1.ş.)
yat-malı-i-miş— (gerekliliğin rivayeti, T. 3. ş.)
gel-e-i-miş-sin (geleymişsin) (isteğin rivayeti, T.2.ş.)
sev-se-i-miş-iz (sevseymişiz) (şartın rivayeti, Ç.1.ş.)

3. Şart Birleşik Çekimler:

bin-er-i-se-k (binersek) (geniş zamanın şartı,Ç.1.ş.)
iç-i-yor-i-se-niz (içiyorsanız) (şimdiki zamanın şartı, Ç.2.ş.)
al-dı-i-se-n (aldıysan) (görülen geçmiş zamanın şartı, T.2.ş.)
gül-müş-i-se-m (gülmüşsem) (öğrenilen geçmiş zamanın şartı, T.1.ş.)
git-ecek-i-se-niz (gidecekseniz) (gelecek zamanın şartı, Ç.2.ş.)
bak-malı-i-se-k (bakmalıysak) (gerekliliğin şartı, Ç.1.ş.)

d) SORU EKİ: İsim ya da fiillerin sonuna gelerek soru anlamı katar. Ünlü uyumlarına bağlı olarak “**mi, mi, mu, mü**” şeklindedir. Bu ek, soru eki görevi

yanında cümleye hayıflanma, merak, öfke, şaşkınlık, şüphe, yalanlama, pekiştirme, pişmanlık, olumsuzluk gibi anlamlar da katar. ***Bu ek her durumda kendinden önce gelen kelimeden ayrı yazılır.***

ÖRNEKLER: “Arkadaşın da mı gelecek?”

“Güzel mi güzel bir çocuk gördüm.”

“Kar yağdı mı Ilgaz’a çıkarız.”

“Biz sevdik mi adam gibi severiz.”

YAPI VE GÖREV BAKIMINDAN KELİME TÜRLERİ

YAPILARI BAKIMINDAN KELİME ÇEŞİTLERİ

1. BASİT KELİME: Yapım ekleriyle yeni bir anlam ve görev kazanmamış kelimelere basit kelime denir.

Bu tür kelimeler ya kök durumunda, ya da köke çekim ekleri ilave edilmiş şekilde bulunurlar.

ÖRNEK: “evlerimiz (kök+çekim ekleri; ev-ler-imiz), ağaç (kök) seviyorsun (kök+ çekim eki ; sev-i-yor-sun)”

2. TÜREMİŞ KELİME: İsim ya da fiil köklerinin yapım ekleriyle oluşmuş yeni şekilleridir. Bir kök en az bir yapım eki almışsa türemiştir. Yeni oluşan kelime ile kök arasında daima anlam yönünden bir bağ vardır.

ÖRNEK: öğren-ci, bak-ış, göz-le, söz-cü, sev-in-dir, (Bunların hepsi türemiş kelimedir.

3. BİRLEŞİK KELİME: Birden çok isim ya da fiil soylu kelimenin birleşip kalıplaşmasıyla oluşur. Bu yolla oluşan kelimeler çok defa yeni bir anlam kazanırlar.

Birleşik kelimeler üç şekilde oluşur:

- a) Anlam Kayması Yoluyla:** “Kuşpalazı (İkisi anlamını de yitirmiş), Doğumevi (Birincisi anlamını korumuş), Hamamböceği (İkincisi anlamını korumuş), uyurgezer (ikisi de anlamını korumuş)”
- b) Ses kayması ya da hece düşmesi sonucu :** “kaynata, (kayın ata), cumartesi (Cuma ertesi), Pazartesi (Pazar ertesi)”
- c) Sözcük türü kayması sonucu:** Kelimelerden en az biri fiildir. “gelgit, kuşkonmaz, kaptıkaçtı”

Bunların dışında sıfat tamlaması (kabakulak), isim tamlaması (yüzbaşı), cümle biçiminde (imambayıldı, albeni) yansıma sözcüklerin birleşmesi (gırgır) şeklinde de birleşik kelimeler vardır.

KELİME TÜRLERİ

İSİMLER (ADLAR) : Canlı cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek ya da cins cins karşılayan ve onları tanımamıza yarayan kelimelerdir. “*yaprak, ağaç, taş, su, yıldız, ova, deniz, Yavuz, Atatürk, Orhan, İstanbul, Ankara, Akdeniz* “

A) VARLIKLARA VERİLİŞİNE GÖRE:

a) Özel (Has) İsimler: Tek bir varlığa verilen isimlerdir.

Şahin Paşa, Karagözcü Tevfik”

Ülke ulus, devlet adları... “**Türkiye, Türkler, Türkiye Cumhuriyeti**”

Gazete, dergi, kitap, yasa adları... “**Hürriyet, Yaban, Varlık,**”

Eser, yapı adları... “**Ankara Kalesi, Kocatepe Camii, Anıtkabir**”

Dil, din, mezhep... “**Müslüman, Ortodoks, Mevlevî...**”

Kurum, kuruluş, firma... “**Türk Dil Kurumu, Akçağ Yayıncılık,**

Yıldız ve yıldız küme adları... “**Neptün, Samanyolu**”

Kıta, bölge, dağ, deniz, ova... “**Avrupa, İç Anadolu, Uludağ, Çukurova**”

Şehir, semt, mahalle, sokak adları... “**Ankara, Beşevler, Gençlik Caddesi**”

Hayvanlara verilen adlar... “**Tekir, Karabaş, Pamuk, Sarıkız**”

Özel isimlerin yazılışı:

1. **Özel isimlerin ilk harfi her zaman büyük harfle yazılır:**

Örnek: Tunahan Kırıkkale’de doğmuş.

Meral teyzenin küçük kızı **Ayşe Rana** çok şirin bir kız!

2. **Özel isimlere ilave edilen ekler kesme işareti ile ayrılır:**

Örnek: Bu otobüs **Tunalı Hilmi**’den geçer mi?

Mevhibe’nin durgunluğu herkesi şaşırtmıştı.

3. **Özel isimlere eklenen -li,-siz,-ler,-gil,-ci,-ce..gibi ekler kesme işareti ile ayrılmaz:**

Örnek: Amasyalı, Fatıhsız, Eminegil, Gökçenler, Almanca vb.

b) Cins (Tür) İsimleri (Ortak İsimler) : Aynı türden olan varlıkların tümüne verilen isimlerdir. “**Ağaç, kalem, sevgi, at, kuş, yıldız**”

*Organ isimleri: **baş, kol, el vb.**

*Akraba isimleri: **ana, baba, hala, teyze vb.**

*Hayvan ve bitki isimleri: **kedi, kartal, ağaç, şeftali vb.**

*Eşya isimleri: **makas, bardak, iğne, çatal vb.**

1. Bir cins ismi cümle veya mısra başındaysa büyük harfle yazılır:

Örnek: Annemi çok severim.

1. Diğer durumlarda cins isimleri küçük harfle yazılır:

Örnek: Canlılar **susuz** ve **havasız** yaşayamazlar

A) VARLIKLARIN BULUNUŞLARINA GÖRE:

a) Somut İsimler: Beş duyumuzdan biri, bir kaç veya hepsi tarafından algılanan varlıklara verilen isimlere somut isim denir. “**insan, yokuş, dağ, temiz,**”

b) Soyut İsimler: Akılla tasarlanan varlıklara verilen isimlerdir.

“**gurur, haşmet, ikbal, saadet, mutluluk**”

B) VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE İSİMLER:

a) Tekil isimler: Bir varlığı anlatan isimlerdir. “**tercüman, saat, kale**”

b) Çoğul isimler: Birden çok varlığı anlatmaya yarayan isimlerdir. “**Evlerin** bacasından duman tütüyordu.”, “**Yollar** bir şerit gibi ufka bağladı bizi”

c) Topluluk İsimleri: Tek tek varlıkların oluşturduğu topluluk halindeki varlıklara verilen isimlerdir. “**ordu, sınıf, millet, sürü, dizi**”

NOT: İsimler cümle içinde çeşitli görevlerde bulunur.

1. Özne olur: “**Reyhan** dün akşam bize geldi.”

2. Nesne olur: “Bu olayda **çocukları** suçlayamayız.”

3) Dolaylı Tümleç (yer tamlayıcısı) olur: “Teneffüs boyunca öğrenciler **sınıftan** çıkmadılar”

4) Yükleme olur: “Türkiye’nin en güzel şehri İstanbul’dur.

YAPILARINA GÖRE İSİMLER

a) Basit isimler: Yapım eki almamış ya da başka kelimelerle birleşmemiş isimlerdir. “**su, yol, karınca, toprak, çiçek, yıldız**”

b) Türemiş İsimler: Yapım ekleri alarak yeni anlam kazanan isimlerdir. “Yurttaş, kaplıca, öğretmen, Osmanlı, gözcü, dolma, yürüyüş vb...”

c) Birleşik isimler: “Atatürk, Akbaba, Çanakkale, Keçiören vb...”

Birleşik İsimlerin Oluşum Şekilleri:

İki isim ek almadan birleşirler: “**Beşiktaş, Keçiören**”

Belirtisiz isim tamlaması kaynaşarak isim olur: “**Tepebaşı, Hanımeli,**”

Sıfat tamlaması kaynaşarak oluşur: “**Kızılay, Eskişehir**”

Küçük bir cümlemin kaynaşmasından oluşur: “**İmambayıldı**”

İki fiilin kaynaşmasından oluşur: “**dedikodu, biçerdöğ**”

ZAMİRLER (ADILLAR)

Varlıkların (ismin) yerini tutan kelimelere zamir denir.

a) Kişi (şahıs) Zamirleri: Ben, Sen, O, Biz, Siz, Onlar...

Not: Kişi zamirleri isim tamlamalarında tamlayıcı kelime olabilirler.

Örnek: “**Benim** arkadaşlarım, **Onun** kalemi, **Sizin** okulunuz”

b) Dönüşlülük Zamiri: Türkiye Türkçesinde (günümüzde) şahıs zamiri olarak da kabul edilen “kendi” kelimesi dönüşlülük zamiridir. “Kendü”şeklinde geçmişte kullanılan bu zamir Osmanlı Türkçesinde “kendi” şekline dönüşmüştür. Bu zamir asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahiptir. Bu zamir “asıl, öz” anlamına gelen isimlerin iyelik eki almış şekillerinden ibarettir. İyelik eki alarak teklik ve çokluk birinci, ikinci ve üçüncü şahısların asıllarını temsil ederler: “**kendim, kendin, kendisi / kendimiz, kendiniz, kendileri**”

Eski Anadolu Türkçesinde “öz” kelimesi de dönüşlülük zamiri olarak kullanılmış ve bugün Âzerî Türkçesinde bu şekli kullanılmaktadır. Osmanlı sahasında ise unutulmuş günümüz Türkiye Türkçesine “kendi”li şekli taşınmıştır.

“**Kendi**” kelimesi de kişi zamiri olarak kabul edilir. İsim tamlamalarında genellikle tamlayan bazen de tamlanan olur.

ÖRNEK: “**Kendi** elbisesi, **Kendinin** sözleri, **Öğrencinin kendisi** anlatsın.”
(Tamlanan olmuş)

Kendi zamiri bazı durumlarda cümlede pekiştirme görevi üstlenebilir.

“**Sen kendin** düşün artık. Bu durumu **siz kendiniz** kabul ettiniz.”

c) **İşaret Zamirleri:** İsimlerin yerlerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir.

“**Bu, Şu, O, Bunlar, şunlar Onlar**” “**Öteki, beriki**” kelimeleri de işaret zamiridir. (**Ötekini** ne yaptın? **Beriki** doğru konuştu vb..) (**Öteki** daha iyi yazıyor. Burada zamir görevinde. **Öteki** kalem daha iyi yazıyor. Burada ise sıfat.)

Burayı temizlemelisiniz. **Orada** kimler oturuyor?

Böyle, Şöyle Öyle kelimeleri tarz anlamlı işaret zamirleridir. (**Böylesi** daha görülmedi. **Şöyle** buyurunuz.)

İşaret zamirleri isim tamlamalarında tamlayan olurlar. (**Onun** sesi, **şunun** kitabı, **bunun** çantası)

“O” kelimesi kullanıldığı yere göre; işaret sıfatı, işaret zamiri ve kişi zamiri olabilir.

“**O**, bu şiiri hepimizden iyi okur.” (“O” Kişi zamiri)

“**O** eserler her zaman okunmaya değerdir.” (“O” İşaret sıfatı)

“**O** buraya bırakılmıştı, kim aldı bilmiyorum.” (“O” İşaret zamiri)

ç) **Belirsizlik Zamirler:** Yerini tuttıkları isimlerin hangi varlıklara ait olduğu tam olarak belli olmayan kelimeler denir. “**Biri, Birkaçı, Bazısı, Bazıları, Çoğu, Hepsi, Kimse**”

d) **İlgi ve İyelik Zamirleri:** Ek halinde bulunan ve sözcüklere eklenerek o sözcüğe sahiplenme anlamı katan eklere iyelik zamirleri de denir.

“Benim araba-**m**”

“Senin kalem-**in**”

“Sizin yuva-**nız**”

“Bizimki elbette diğer güreşçiyi yenecektir.” (Bizim güreşçi)

“Komşununkiler oynamak için bizim çocukların yanına geleceklermiş.” (Komşunun çocukları)

“Özlem’**inki** iyi yazıyor” (Özlem’in kalemi)

e) **Soru Zamirleri:** Soru yoluyla isimlerin yerini tutan zamirlerdir.

“**Kim, Ne, Hangi, Kaç, Nereye, Nereden**”

“Beni **kim** sormuş?”

“Konuşmasında **neler** söyledi?”

“**Hangisini** alayım?”

“**Nereden** geliyorsunuz?”

ZAMİRLERİN CÜMLEDEKİ GÖREVLERİ

1. Özne olur: “**Ben** de bu programda görev almalıyım.”
2. Nesne olur: “Akşam **sizi** çok bekledik.”
3. Tamlayıcı (Tümleç) olur: “Dertlerinizi **bana** da anlatınız.”

SIFATLAR

Varlıkları belirten veya niteleyen kelimelere sıfat denir. Sıfatlar bir ismin önüne gelerek o ismi çeşitli yönleriyle niteler ya da belirtir.

(**kırmızı elbise, çalışkan öğrenci, otuz yıl, solgun yaprak, birer kitap**)

Sıfatların **Niteleme ve Belirtme Sıfatları** olmak üzere başlıca iki çeşidi vardır.

a) NİTELEME SIFATLARI: Varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini kısacası nasıl o

lduklarını gösteren kelimelere niteleme sıfatları denir. (“Ey ahlatlar, **kıraç** tepelerde, **uzak** tarlalarda dikilen **yoksul** ağaçlar!”)

ÖRNEKLER: **Renkli** televizyon, **çalar** saat, **berrak** su, **kırık** kalp, **uzun** yol, **deli** rüzgâr, **yorgun** adam, **utangaç** çocuk...vb..

NOT: Pekiştirme ve küçültme anlamı veren kelimler de **Niteleme Sıfatı** olarak kabul edilir.

ÖRNEK: “**Ufak tefek** sorunlar, **iri iri** meyveler, **kırık dökük** ifadeler, **süklüm püklüm** oturma, **abuk sabuk** sözler vb... (İkileme yoluyla pekiştirme yapılmış)”

“**yemyeşil** ova, **masmavi** deniz, **tertemiz** elbise, **sapsarı** beniz, **ipince** bel vb... (**m,p,r,s** ünsüzleriyle pekiştirme yapılmış)”

güzelce çocuk, **küçücük** ev, **ekşimsi** elma **yeşilimtrak** elbise vb...

(küçültme anlamı olan niteleme sıfatları)

b) BELİRTME SIFATLARI: Varlıkları çeşitli yönleriyle belirten kelimelerdir. Çeşitleri:

1. İşaret Sıfatları: Varlıkları işaret yoluyla belirten kelimelerdir. **Bu** adam, **Şu** elbise, **O** masa (**Bu** sıfatı yakın varlıklar için, **şu** sıfatı biraz uzakta olan varlıklar için, **O** sıfatı da daha uzakta bulunan varlıklar için kullanılır.)

2. Sayı Sıfatları: Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlardır.

Çeşitleri:

Asıl sayı Sıfatları: “Çeyrek ekmek, yarım elma, yedi yüz öğrenci, yetmiş iki millet”

Sıra Sayı Sıfatı: “Beşinci mevsim, dokuzuncu sınıf, onuncu yıl vb...”

Üleştirme Sayı Sıfatları: “Beşer kişi, ikişer kalem, yarımşar ekmek vb...”

Kesir Sayı Sıfatları: “Yüzde yirmi enflasyon, dörtte bir hisse, binde bir şans vb...”

Topluluk Sayı Sıfatları: “İkiz çocuk, üçüz bebek vb...”

3. Belgisiz Sıfatlar: Varlıkları tam olarak değil de aşağı yukarı belirten sıfatlardır. “birtakım kişiler, bütün mevsimler, bir gün, bazı günler, her çocuk vb...”

4. Soru Sıfatları: Varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlardır. “nasıl fikir, hangi çocuk, ne biçim gülüş, kaçınıcı kat, kaç lira vb...”

5. Ünvan Sıfatları: “Bayan Aylin, Bay Mehmet, Doktor Ragıp, Ali Bey, Esat Efendi, Orhan Gazi, Gazi Mustafa Kemal vb.”

SIFATLARIN BAŞKA GÖREVLERDE KULLANILMASI

Bazı durumlarda sıfat tamlamasını oluşturan unsurlardan isim unsuru kullanılmaz, tek başına sıfat unsuru kullanılır. İsmi aldığı ek sıfata geçer. İşte ismin yerine kullanılan bu sıfata **adlaşmış sıfat** denir.

ÖRNEK: “İyi insanlar daima el üstünde tutulur.” (iyi insanlar: S.T.)

“İyiler daima el üstünde tutulur.” (iyiler: adlaşmış sıfat)

“Hasta adam hemşireden bir bardak çay istedi.” (Hasta adam: S.T.)

“Hasta, hemşireden bir bardak çay istedi.” (Hasta: adlaşmış sıfat)

(Bu cümlede adlaşmış sıfattan sonra mutlaka virgül kullanılmalı. Aksi takdirde “Hasta hemşire” gibi yeni bir sıfat tamlaması oluşur ve anlam tamamen bozulur.)

YAPILARINA GÖRE SIFATLAR

a) Basit Sıfatlar: Herhangi bir yapım ekiyle türememiş ya da başka bir kelimeyle birleşmemiş sıfatlara denir. “ince çorap, bu çocuk, bir bardak, kara kedi, çirkin söz vb...”

b) Türemiş Sıfatlar: Yapım Ekleriyle isim ya da fiillerden türetilen sıfatlardır. “yazlık ev, dostça konuşma, göçmen kuşlar, tuzlu çorba, bilgili adam, korkak çocuk, yırtık elbise, düzgün yazı, konuşkan öğrenci, gülünç olay, akacak kan, yırtıcı kuş, sayılı günler vb...”

c) **Birleşik Sıfatlar:** İki ya da daha çok kelimenin birleşmesinden oluşan sıfatlardır. “**palalıyık** adam, **cingöz** çocuk, **açık gözlü** öğrenci, **delidolu** adam, **birkaç** saat, vb...”

ZARFLAR (BELİRTEÇLER)

Fiillerin (eylemlerin), fiilimsilerin (eylemsilerin), sıfatların ve zarfların durum, yer-yön, zaman, ölçü ve soru bakımlarından belirginlik kazandıran kelimelere **zarf** denir. Zarflar, işlevleri bakımından altı gruba ayrılırlar:

1. Durum 2. Zaman 3. Yer-Yön 4. Ölçü (Miktar) 5. Gösterme 6. Soru Zarfları

1. DURUM ZARFI: Fiil, fiilimsi, sıfat ve zarfın durumunu gösterir. Niteleme, yineleme, ihtimal, yaklaşıklık, kesinlik, üleştirme, şart, dilek, sınırlama ve cevap anlamları verirler.

ÖRNEKLER: “Arkadaşım, konuyu **iyi** anlattı.” (Niteleme anlamı)

“Çocuğu **ikide bir** korkutuyordu.” (Yineleme anlamı)

“**Bakarsın** geliverir aniden.” (İhtimal)

“İngilizceyi **az çok** bilirim.” (Yaklaşıklık)

“Onunla bir daha **asla** konuşmayacağım.” (Kesinlik)

“Sınıftakileri **teker teker** saydım.” (Üleştirme)

“**Eğer** gelirsen bana da uğra.” (Şart)

“Sınavı **inşallah** kazanırsınız.” (Dilek)

“**Artık** gelmeyeceğim.” (Sınırlama)

“Siz mi gideceksiniz? – **Evet/ Hayır** (ben) geleceğim.” (Cevap)

2. ZAMAN ZARFLARI: Fiil ve fiilimsilerin zamanını bildirir. “**Ne zaman**” sorusuna cevap verir. Şayet zaman anlamlı kelime bu soruyu cevaplamıyorsa zarf değildir.

ÖRNEK: “Arkadaşım **dün** beni aramış.”

“**Yarın** Ankara’ya gideceğim.”

“**Şimdi** size sesleniyorum!”

“**Gelecek yıl** mezun olacağız.”

3. YER-YÖN ZARFI: Fiil ve fiilimsiye sorulan “**nereye**” sorusuna yalın durumda cevap veren kelimelere yer-yön zarfı denir.

“**Yukarı** çıktık.”

“**Aşağı** inince bana seslendi.”

NOT: Yer-yön anlamlı kelimeler, ismin bulunduğu durumlarda bulunuyorsa zarf değil isim olur. “Sen, **ileri**yi görmüyorsun.” (İleri: isim. İsmi –i hali)

“Masanın örtüsünü **beri**ye çekiver.” (Beriy: isim. İsmi –e hali)

“**Yukarı**, henüz hazırlanmamış.” (Yukarı: isim. İsmi yalın hali)

HATIRLATMA: Yer-yön anlamlı kelimeler bir ismin niteleyicisi olduğu zaman sıfat olurlar. “**Yukarı** mahalle, **üst** sınıf, **ileri** zekâ” **aşağı** katlar”

4. ÖLÇÜ ZARFLARI: Fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamını ölçü yönünden belirten kelimelerdir. Eşitlik, üstünlük, en üstünlük ve aşırılık olmak üzere çeşitleri vardır.

“Bildigin **kadar** konuş.” (eşitlik)

“**Daha** güzel konuşsun.” (üstünlük)

“Şiiri, **en** güzel o okurdu.” (en üstünlük)

“Keki **çok** iyi yapmış.” (aşırılık)

5. GÖSTERME ZARFLARI: “**İşte**” kelimesidir. Fiil ve fiilimsileri gösterme yoluyla kesinleştirir.

“**İşte** cevaplandırıldı sorunuz.”

“Bak **işte** gülüyor.”

NOT: Cümlelerin sonunda olursa göstermenin gücü artar.

“Gidiyorum **işte**.”

6. SORU ZARFI: Fiilin durumuna, zamanına, nedenine, ölçüsüne ilişkin soru anlamlı kelimelerdir.

“**Nasıl** geldiniz buraya?”

“**Niçin** bana da sormadınız?”

“**Ne kadar** aldın kumaştan?”

“**Ne zaman** başlayacak sınav?”

YAPILARI BAKIMINDAN ZARFLAR

1. BASİT ZARFLAR: Kök durumunda olan zarflardır.

“**en, pek, dün az, çok vb...**”

2. TÜREMİŞ ZARFLAR: Köke yapım eki ilave edilerek oluşturulan zarflardır.

“**kış-ın** (geleceğim.), **sabah-leyin** (gidecek), **güzel-ce** (konuş) ”

3. BİRLEŞİK ZARFLAR: Birden çok kelimenin birleşip kalıplaşmasıyla oluşan zarflardır.

“**biraz** (konuştuk) (bir+az), **şimdi** (geldim) (şu+imdi), **nasıl** (geldin) (ne+asıl)”

4. ÖBEKLEŞMİŞ ZARFLAR: Değişik yollarla öbekleşen zarflardır

“**yerli yersiz** (konuşma), **az çok** (bilme) **akşam sabah** (uyuma), **ikide bir** (gülme)

EDATLAR (İLGEÇLER)

Kelimeler arasında **benzerlik, eşitlik, zaman, yer-yön, nedenlik, görelilik, amaç, araç ve özgülük** yönlerinden anlam ilişkisi kuran görevli sözcüklerdir.

1. Benzerlik Edatları: “**gibi, kadar, sanki**” Kelimeler arasında karşılaştırma yaparak benzerlik ilgisi kurarlar.)

ÖRNEK: Analar, Fatih, Yavuz, Atatürk **gibi** gençler doğurmalı.

Benzetme edatları bulunduğu yere göre zarf ya da sıfat olabilir.

“Arkadaşın, **çocuk gibi** adam” (Sıfat)

“**Çocuk gibi** davrandı”(zarf)

“Burası **sanki** bir savaş alanı olmuştu.” (sanki: edat)

“Başıma gelenleri **sanki** biliyor.” (sanki: zarf)

2. Eşitlik Edatları: “ **gibi, kadar**”

ÖRNEK: “ Ben de senin **gibi** biriyim. “(eşitlik anlamı var ve sıfat olmuş)

“Onlar da bizim **gibi** düşünüyor. “(zarf görevinde)

“Sen de bu konuyu benim **kadar** biliyorsun. “(Zarf görevinde)

3. Zaman Edatları: “**-e kadar, -e doğru, -den beri, -den önce, -den sonra...**” gibi ek ve kelime gruplarından oluşan edatlardır.

ÖRNEK: “ Dünden **beri** temizlikle uğraşıyoruz.”

“ Elektrikler, altıdan **sonra** kesilecekmiş.”

4- Yer-Yön Edatları: “-e kadar, -e doğru, -den beri, -den sonra, -den yana...”

“ İş yerine **kadar** yürüdük.”

“ Ankara’**dan beri** konuşuyor.”

“ **Ondan yana** endişem yok.”

5- Nedenlik Edatları: Cümlede neden-sonuç ilişkisi sağlayan edatlardır. “ **için, diye, -den ötürü, -den dolayı...**”

“ Sevinsin **diye** böyle yaptım.”

“Çok çalışkan olduğu **için** hep övülür.”

“ Sıkıldığımı anladığı**ndan** nihayet sustu”

“ Yorulduğundan **dolayı** işi bıraktı.”

6- Görelik Edatları: Kişiden kişiye değişen anlam ilgisini kuran edatlardır. “ **için, -e göre, -ce**”

“ Sence yarın hava güzel olacak mı?”

“ Bana **göre** çirkin insan yoktur.”

“Benim **için** faydasız bilgi yüküdür.”

7- Amaç İlgisi Kuran Edatlar: Cümleye amaç-sonuç ilgisi kazandırır. “ **için, üzere**”

“ Sorunları tartışmak **için** velilerle görüştük.

“ Yarın getirmek **üzere** notlarımı aldı.”

“ Şarkı söylemek **üzere** sahneye çıktı”.

8- Araç Edatları: Araç ve beraberlik ilgisi sağlayan edatlardır. “ **ile**”

“ Sandalla gezdik.”

“ Fatih’**le** anlaştık.”

“ Ozan, derdini sazi**yla** anlatan adamdır.”

NOT: “ “**İLE**” nin eklendiği kelime “ **nasıl**” sorusuna cevapsa zarftır.”

8- Özgülük Edatları: Bir şeye özgülük anlamı veren, “**yalnız, için, ancak**” kelimeleridir.

“ Sırrımı **yalnız** ona söyledim. “(EDAT)

- “Siz orada **yalnız** kaldınız. (zarf)
- “ Yalnız adam, **yalnızın** halinden anlar. (adlaşmış sıfat)
- “ Tiyatro **için** bugün ne yapıyor? (Edat)
- “ Yemeğe **ancak** yetiştik. “(Edat)
- “ Çalış, **ancak** yorulma! (Bağlaç)

BAĞLAÇLAR- ÜNLEMLER

Bağlaç: Eş görevli kelimeleri ya da kelime gruplarını, anlamca ilgili cümleleri bağlamaya yarayan kelimelere bağlaç denir.

Bağlaçlar; **sıralama, zıtlık, nedenlik, açıklama, pekiştirme, denkleştirme ve olasılık** bağlaçları olmak üzere çeşitlere ayrılır.

ÖRNEKLER:

- “ Kitapları **ile** defterlerini bizde unutmuş. “(sıralama)
- “ Çalışmaya **ve** kazanmaya gönlün yok mu? “(sıralama)
- “ Kitabı okumuş; **ama** özetleyemedi. “(Karşıtlık)
- “ Hep gülerdi, **oysa** hiç derdini belli etmemiş. “(“)
- “ Kumaştan iki metre aldım; **ancak** yetmedi. “(“)
- “Bu gerçeği halk anlamalı; **çünkü** bu gerçek halkın gerçeği. “(Nedenlik)
- “ **Demek ki** aralarını bozmak için çok uğraşmış. “(Açıklama)
- “ **O halde** ülkemiz için nüfus planlaması şarttır.” (Açıklama)
- “ **Hem** öğrenciler, **hem de** öğretmen güldü. “(Karşılaştırma)
- “ Ailen **de** aramadı, dostların **da** “(“)
- “ **Ne** eş, **ne** dost kalmış ortada! (“)
- “ Kazandıklarının hepsini bitirme **de**, mal mülk al. (pekiştirme)

ÜNLEMLER

Anlatıma güç katmak maksadıyla anlık duygularımızın ifadesi olarak ağızımızdan bir çırpıda çıkan kelime ya da kelime gruplarıdır.

ÖRNEKLER:

- “ **Ey, hey, ya, hişt...** “(seslenme)
- “ **Vah, tüh, aman, oh...** “(Duygusal ünlemler)

“ Koş “(Fiil) (anlama göre ünlem olabilir)

“ Sen! “(Zamir) (“ “ “ “)

“Alçak adam! (sıfat tamlaması) (“ “ ““)

FiİLİN ÇATISI

Fiillerin özne ve nesne alırlarına göre gösterdikleri özelliklere çatı denir. Fiiller çatılarına göre iki grupta incelenir:

A- NESNELERİNE GÖRE FİİLER:

1- **Geçişli Fiiller:** Nesne alabilen fiillere geçişli fiiller denir. Bir fiilin nesne alıp almadığını “ neyi, kimi” sorularına verdiği cevaba göre anlarız. Şayet bu sorulara cevap veriyorsa geçişli, vermiyorsa geçişsizdir.

ÖRNEKLER: “ yaz-, oku-, bil-, al-, çöz-vb...” fiilleri “ neyi, kimi” sorularına cevap verdiği için nesnesine göre geçişlidir.

2- **Geçişsiz Fiiller:** Nesne alamayan fiillerdir. “ ağla-, gül-, kan-, in-, öl-vb...” (Neyi, kimi, sorularına cevap veremedikleri için nesnesine göre geçişsizdir.)

3- **Oldurgan Fiil:** Geçişsiz bir fiil iken “-dır, - (ı) r, - (ı) t” ekleriyle geçişli hale gelen fiillerdir. “coştı- coşturdu, yanıldı- yanılttı, pişmiş- pişirmiş” vb...

B- ÖZNELERİNE GÖRE FİİLLER:

1- **Etken Fiil:** Yüklemin belirttiği işin özne tarafından yapıldığı fiillerdir. Dilimizde kök durumundaki bütün fiiller özneye göre çatısı bakımından etkindir. Etkenliğinin değişmesinin sebebi aldıkları eklerdir.

“ Şu kitabı mutlaka okumalısınız.”

“ Senin yanlışlarını düzeltmekten usandım.”

“Kadın, korkuyla etrafına baktı. “

2- **Edilgen Fiil:** Öznesi belli olmayan, özne alamayan fiillerdir. Bir fiilin “-I (-ıl,-il,-ul,-ül), -n (-ın,-in,-un,-ün) ekleri alması ve eylemi gerçekleştirenin belli olmaması durumunda fiil özneye göre çatısı bakımından edilgendir.

“ Sınıfı temizledik. “(Özneye göre fiil etken)

“ **Sınıf boyandı.** “(Özneye göre edilgen. Çünkü Boyama işini yapan belli değil. Sınıf burada sözde özne konumunda)

“ **Bu problemi defalarca tahtada çözdük.** “(“Etken “)

“ **Bu problem defalarca tahtada çözüldü.**”) (Edilgen)

3- Ettirgen Fiil: Yüklemin bildirdiği işin özne tarafından başkasına yaptırıldığı anlamı veren fiildir. Bu tür fiiller geçişli bir fiilin “-dır, - (ı) r, - (ı) t” ekleriyle geçişlilik derecesi artırılması sonucunda oluştuğu için aynı zamanda nesneye göre fiil çatısı bölümünde de değerlendirilebilir..

“ **aldı- aldırđı, yazdı- yazdırđı, okudu- okuttu**”vb...

“ Gökçen ablasının düğünde giymek için annesine güzel bir kıyafet aldırđı.”

“ Yaşlı kadın askerdeki oğluna duygu yüklü bir mektup yazdırđı.”

“Öğretmen şiiri Tuğberk’e okuttu.”

4- Dönüşlü Fiil: İşi yapan öznenin aynı zamanda yaptığı işten de etkilenmesi sonucunda oluşan fiil çatısıdır. Böylece özne, nesnenin görevini de üstlenmiş olur. Fiiller dönüşlülük eki adı verilen “-l,-n” eklerini alır.

“ Çocuk, yardım edebilmek için **çırpındı.**”

“ Aynanın karşısında dakikalarca **süslendi.**”

“ Mezuniyet balosu için çok şık **giyindi.**”

5- İşteş Fiil: Hareketin birden çok özne tarafından karşılıklı ya da birlikte yapıldığını bildiren fiillerdir. “-ş, -ış,-iş,-uş,-üş” ekleri işteşlik ekleridir.

“ Bu konuyu saatlerce **tartıştık.**”

“ Yeni gelen arkadaşlarla henüz **tanışmadık.**”

“ Bahçedeki kuşlar ne güzel **ötüşüyor.**”

SÖZ DİZİMİ VE CÜMLE BİLGİSİ

İnsanoğlunun duygu ve düşünce dünyasını şekillendiren, zenginleştiren ve bu dünyayı başkalarına açmasına yarayan en önemli araç dildir. Dilin yapı taşı, hammadde ve özü ise kelimelerdir. Kelimeler düşüncenin kabı, kalıbı olurken duygunun da aynı şekilde teşekkülünde yegâne araçtır. Ancak insanoğlu kelimelerle şekillendirip çeşitlendirdiği duygu ve düşüncelerini muhatabına cümle adı verilen ve her biri yargı birimi olan bir yapı ile yansıtırlar. Cümle meramın karşı tarafa eksiksiz anlatılmasını sağlayan en önemli araçtır. Cümleler belli bir maksada göre zihinde düzenlenmiş kelimelerin bir araya gelmesinden meydana gelir. Kelimeler her ne

kadar dilin yapı taşları olsalar da esas anlamlarını tek başlarına kullanıldıklarında değil cümle içerisinde diğer kelimelerle anlam ilişkileri kurdukları zaman kazanırlar. Bir dili öğrenme yolunda kelime bilgisi yeterli değildir. Yeterli sayı ve çeşitte kelimeyi değişik anlamlarıyla öğrenme becerisine sahip olduktan sonra bu kelimeleri cümle içerisinde kullanabilme asıl kazanmamız gereken beceri olmalıdır. Zengin bir kelime hazinesine ve söz varlığına sahip Türkçemizin imkânları içerisinde sonsuz sayıda cümle kurabiliriz.

“Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur. Cümle dışındaki kelime grupları ‘belirtme grubu’ iken cümleler bir ‘hüküm grubu’dur. Cümlelerin temel fonksiyonu hüküm ifade etmektir. Onun için cümle en tam, en geniş kelime grubudur” (Ergin, 1998:376).

Yargı birimi olarak isimlendirilen cümleyi meydana getiren kelime ve kelime gruplarının yapısını, bunların cümle içindeki sıralanışlarını, cümledeki görevlerini inceleyen dil bilgisi sahasına söz dizimi (cümle bilgisi – sentaks) denir. Anlatımın en önemli aracı olan cümlelerin etkili bir biçimde kurulabilmesi için cümleyi meydana getiren kelimelerin söz kalıbı içindeki kazandıkları anlamları sağlıklı bir şekilde kavramak, kelime gruplarını ve bu grupların asıl ve yardımcı unsurlarını doğru tespit edebilmek ve anlam ve yapı ilişkilerini sezinleyebilmek şarttır.

KELİME GRUPLARI

Birden çok kelimeyle kurulan, yapı ve anlam bütünlüğü olan, cümlede bir bütün olarak ele alınıp incelenen ve belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelen kelime topluluğuna “**kelime grubu**” denir. Kelime gruplarının kuruluş nedenleri anlam olarak tek kelimeyle karşılayamadığımız ya da anlatamadığımız durumları ifade edebilmektir. Türkçede kelime grupları cümlede tek bir kelime gibi değerlendirilirler ve yapılarında genellikle bir asıl bir de yardımcı unsur bulunur. Birleşik fiiller ve edat grupları dışındaki kelime gruplarında yardımcı unsur önce, asıl unsur sonra gelir.

<u>Türkiye’nin</u>	<u>sesi</u>	<u>ağlayan</u>	<u>çocuk</u>
(yardımcı unsur)	(asıl unsur)	(y.u.)	(a.u.)
<u>ülkeden</u>	<u>kaçış</u>	<u>bunca sene kazandığı serveti</u>	<u>tepererek (gitti.)</u>
(y.u)	(a.u.)	(y.u.)	(a.u.)

Konuşma ve şiir dilinde kelime gruplarını meydana getiren unsurların yeri değişebilir.